

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 14 (27)

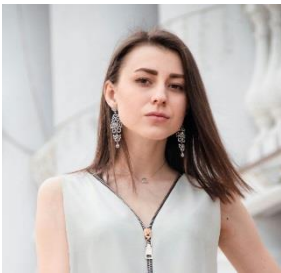
Суми – 2019

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i14.p110>

ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ БАЗ ДАНИХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Маланчук Петро Михайлович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
та судочинства,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет

Кульченко Марина Юрївна,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет

У практичній діяльності органів поліції першочерговим є попередити вчинення злочину, а якщо це не можливо, то потрібно за короткий термін його розкрити.

У статті проаналізовано нормативні акти, які регулюють та забезпечують використання баз даних у нашій державі. Науковці, які займаються розробкою даного питання стверджують, що на сьогодні вже є теоретичне і організаційне підґрунтя і висувають припущення, що у найближчий час законодавці розроблять і приймуть єдиний нормативно-правовий акт, який значно полегшить практичну діяльність Національної поліції України. Зазначений документ повинен буде регламентувати основи діяльності всіх інформаційних систем, що існують та діють на теперішній час у правоохоронних органах нашої держави. На сьогодні бази даних використовуються для розкритті переважно особливо тяжких злочинів, так як вони несуть найбільшу суспільну небезпеку. Але ми підтримуємо думки науковців і практиків, які досліджують це питання, що по кожному виду злочину потрібно створити базу, яка максимально буде розроблена під особливості одного злочину, що значно буде вливати на ефективність його розкриття.

У практичній діяльності органів поліції першочерговим є попередити вчинення злочину, а якщо це не можливо, то потрібно за короткий термін його розкрити. Кожна особа має індивідуальні характеристики обличчя, статури, відбитків пальців, ДНК та інші властивості по яких її можна знайти, і саме для того, щоб поліція швидко знайшла злочинця їй потрібно мати відповідну базу. Досвід США та Канади доводить ефективність застосування відповідних криміналістичних баз у практичній діяльності оперативних служб. На сьогодні вже є певне нормативно-правове підґрунтя для використання баз даних, але все ж таки створення та регулювання потребує уточнень та доповнень. Існує потреба у визначенні як законодавчих так і технічних шляхів вдосконалення баз даних Національної поліції України, що саме і зумовлює актуальність розглядуваної теми.

Ключові слова: криміналістичні бази даних, створення та регулювання криміналістичних баз даних, бази даних Національної поліції України, нормативне забезпечення криміналістичних баз даних.

Malanchuk P.M., Kulchenko M.Yu. Problems of creation and regulation of forensic databases National Police. In the practice of the police, it is first and foremost to prevent the commission of a

crime, and if this is not possible, it is necessary to open it within a short time. The article analyzes regulatory acts that regulate and ensure the use of databases in our state. Scientists who work on the development of this issue argue that there is already a theoretical and organizational background and suggest that in the near future legislators will develop and adopt a single legal act that will greatly facilitate the practical activities of the National Police of Ukraine. The said document will have to regulate the bases of activity of all information systems existing and operating at the present time in law enforcement bodies of our state. Today databases are used to reveal mostly particularly grave crimes, as they carry the greatest public danger. But we support the opinions of scholars and practitioners who are investigating this issue, that for each type of crime it is necessary to create a base that will be developed to the maximum of the features of one crime, which will greatly affect the effectiveness of its dissolution.

In the practical work of the police authorities, the priority is to prevent the commission of a crime, and if this is not possible, then it is necessary to open it within a short time. Each person has individual facial features, physique, fingerprints, DNA, and other properties on which it can be found, and in order for the police to quickly find the offender, she needs to have a suitable base. The experience of the United States and Canada proves the effectiveness of the use of relevant criminalistic bases in the practical work of operational services. To date, there is already a certain legal basis for the use of databases, but the creation and regulation, however, needs to be clarified and supplemented. There is a need to define both legislative and technical ways to improve the databases of the National Police of Ukraine, which is what determines the relevance of the topic under consideration.

Key words: forensic databases, creation and regulation of forensic databases, databases of the National Police of Ukraine, normative provision of forensic databases.

Постановка наукової проблеми. У практичній діяльності органів поліції першочерговим є попередити вчинення злочину, а якщо це не можливо, то потрібно за короткий термін його розкрити. Кожна особа має індивідуальні характеристики обличчя, статури, відбитків пальців, ДНК та інші властивості по яких її можна знайти, і саме для того, щоб поліція швидко знайшла злочинця їй потрібно мати відповідну базу. Досвід США та Канади доводить ефективність застосування відповідних криміналістичних баз у практичній діяльності оперативних служб. На сьогодні вже є певне нормативно-правове підґрунтя для використання баз даних, але все ж таки створення та регулювання потребує уточнень та доповнень. Існує потреба у визначенні як законодавчих так і технічних шляхів вдосконалення баз даних Національної поліції України, що саме і зумовлює актуальність розглядуваної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами, пов'язаними з використанням та нормативним регулюванням криміналістичних баз, приділяється значна увага у працях українських вчених Бондар В.С., Буржинський В.А., Герасимов Р.Р., Приходько В.О. Вченими зроблено наголос на важливість та корисність криміналістичних баз даних у практичній діяльності органів поліції.

Метою статті є визначити, що таке криміналістична база, охарактеризувати її призначення та нормативно-правову базу, яка регламентує і регулює її діяльність. На прикладі

США та Канади дослідити все існуючі бази за їх практичне застосування в оперативно-розшуковій діяльності.

Виклад основного матеріалу. 14 червня 2016 року наказом Міністра внутрішніх справ України була затверджена Концепція інформатизації Міністерства внутрішніх справ України та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України, на 2016-2020 роки. Реалізація Концепції передбачає у тому числі створення Єдиної інформаційної системи МВС, забезпечення високого рівня надійності та безвідмовності її функціонування [1].

Діяльність з розслідування злочинів являє собою процес отримання, аналізу та використання інформації. Ефективність цієї діяльності багато в чому залежить від наявності у суб'єктів розслідування достовірної та у необхідній кількості інформації про криміналістично значущі об'єкти, яка може бути отримана з різноманітних джерел. Серед джерел такої інформації важливе місце належить, насамперед, численним криміналістичним базам даних Національної поліції України.

Криміналістичні бази даних – це інформаційно-пошукові системи, що створені та функціонують у правоохоронних органах з метою забезпечення процесу розслідування кримінальних правопорушень певною інформацією про злочини та об'єкти підвищеного криміногенного ризику.

Особливого значення набувають відомості, отримані з криміналістичних баз даних, в умовах дефіциту відомостей, коли слідчий відчуває нестачу необхідних йому даних як для організації розслідування, так і для виявлення слідів злочину, а також з'ясування механізму злочинної діяльності чи встановлення винних у вчиненні злочину та інше.

Криміналістичні бази даних Національної поліції України в переважній більшості використовуються при розслідуванні злочинів у співвідношенні до інформаційних систем іншої відомчої належності. Вони створені і функціонують з метою сприяння правоохоронним органам у розслідуванні та попередженні злочинів шляхом надання інформації про об'єкти підвищеного криміногенного ризику. Такі об'єкти можуть мати злочинне минуле, бути предметами злочинних посягань або бути навіть не пов'язаними із злочинною діяльністю, але інформація про них може сприяти розслідуванню злочинів.

Формування баз даних, рівно як і користування їх ресурсами здійснюється на підставі Закону України «Про Національну поліцію», яким передбачені зазначені повноваження поліції в межах здійснення нею інформаційно-аналітичної діяльності для реалізації своїх повноважень. Цим Законом вперше на законодавчому рівні визначено перелік баз даних, що входять до єдиної інформаційної системи МВС України (осіб, що розшукуються; безвісно зниклих осіб; невпізнаних трупів; викрадених номерних речей, цінностей та іншого майна з характерними ознаками для ідентифікації; викрадених документів за зверненням громадян; викрадених транспортних засобів, номерних знаків та ін.). Окрім цього, загальні правові положення криміналістичних баз даних викладені в законах України «Про інформацію» та «Про захист персональних даних», якими також передбачено право правоохоронних органів створювати та використовувати інформаційні системи для виконання покладених на них завдань.

Нормативні акти нижчого рівня – накази й інструкції, що детально регламентують функціонування конкретних видів баз даних в межах певної служби, нині діють лише на рівні науково-методичних рекомендацій (Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України, затверджена Наказом МВС України від 10.09.2009 р. № 390; Інструкція про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України, затверджена Наказом № 785 МВС України від 11.09.2001р.; Положення про Інтегровану інформаційно-пошукову систему

органів внутрішніх справ України, затверджене Наказом МВС України від 12.10.2009 р. № 436 та інші).

Такий стан правового забезпечення інформаційно-аналітичної діяльності поліції обумовлений проведенням реформи системи органів правопорядку у 2015 року, яка досі неоднозначно відображається на ньому. З одного боку, перелік криміналістичних баз даних вперше є закріплений законом, а з іншого – на протязі року відсутніми є підзаконні нормативно-правові акти, з детальною регламентацією питань щодо наповнення, користування та підтримки в актуальному стані баз даних криміналістичного призначення, які були б приведені у відповідність до новостворених підрозділів Національної поліції України.

Приходько В. О. зазначає, що оцінюючи правове забезпечення функціонування криміналістичних баз даних, можна дійти висновку про те, що на сьогодні сформувалися передумови сучасної правової бази, в нормативно-правових актах якої можуть бути передбачені теоретичні і організаційні основи криміналістичної реєстрації. Можна навіть очікувати на єдиний нормативно-правовий акт, який буде регламентувати основи обліково-реєстраційної діяльності всіх інформаційних систем, що існують на теперішній час у правоохоронних органах нашої держави. Вбачається, такий крок врегулює не лише зазначені недоліки правового забезпечення, а й організаційні. Отже, вважаємо за необхідне нормативно закріпити опис кожної криміналістичної бази, в яких буде детально прописано, що саме можна знайти за допомогою відповідної бази та характеристика стосовно користування нею.

Окрім цього, досконале правове забезпечення функціонування криміналістичних баз даних, буде запорукою дотримання таких основних принципів інформаційно-аналітичного забезпечення розслідування злочинів, як законність, ефективність та безперервність інформаційного забезпечення, своєчасність забезпечення інформацією, а також захищеність інформації [2].

Найбільш затребуваним інформаційно-аналітичним ресурсом, який використовується під час виявлення та розслідування злочинів є Інтегрована інформаційно-пошукова система (ІПС) ОВС, яка об'єднує комплекс обліків різного призначення («Єдиний облік», «Особа», «Розшук», «Річ», «Кримінальна зброя», «Зареєстрована зброя», «Адміністративне правопорушення» та ін.), інтегрованих в одну єдину систему (інтеграція відомостей здійснюється за установчими даними на особу). В системі авторизації ІПС на сьогодні зареєстровано більше 30 тис. користувачів –

співробітників ОВС. Метою створення даної системи є об'єднання існуючих в ОВС України інформаційних ресурсів у єдиний інформаційно-аналітичний комплекс з використанням сучасних інформаційних технологій, комп'ютерного та телекомунікаційного обладнання [3, с. 331]. Основною складовою ІПС є інтегровані банки даних (ІБНД), котрі мають достатньо широкі можливості в плані постановки на облік на надання інформації про особу, подію (кримінальне правопорушення), організації, адреси, зброю тощо [4, с. 307-311].

Окремі спроби моделювання процесів вчинення злочину, його розкриття і розслідування на початку 70-х років минулого століття здійснювалися у нашій країні та закордоном (США, Канада, Німеччина, Великобританія). Розробки науковців даних країн дозволяли встановити перебіг події злочину, джерела криміналістично значимої інформації, а також причини та умови злочинної діяльності винного.

За допомогою сучасних комп'ютерних технологій створено 2 програми, які сприяють розкриттю та розслідуванню серійних насильницьких злочинів - ViCAP (США) and ViCLAS (Канада).

ViCAP (Violent Criminal Apprehension Program) - «Програма реєстрації затримань за насильницькі злочини» - це сучасна інформаційна база даних загальнодержавного значення, яка було створена ФБР США у 1985 році. Основними завданням її створення було накопичення, сортування та аналіз інформації щодо розкритих і нерозкритих вбивств, замахів на вбивства, невпізнаних трупів та відомостей про безвісті зниклих осіб.

Ідея створення даної бази даних належить офіцеру поліції П. Бруксу, який у 1948 році служив у відділі з розслідування вбивств департаменту поліції м. Лос-Анджелес (США). У 1958 році Брукс розслідував два випадки вбивства, які здавалося не були пов'язані між собою, і вирішив проаналізувати дані щодо злочинців, які раніше вчиняли вбивства. Для цього він досліджував першоджерела в місцевій бібліотеці і намагався знайти зв'язок з випадками вбивств в інших регіонах США. П. Брукс зрозумів, що необхідно створити національну комп'ютерну базу даних або інформаційний центр, який би об'єднував інформацію про спосіб вчинення вбивств. У 1984 році, при підтримці П. Брукса у ФБР був створений Національний центр аналізу насильницьких злочинів (NCAVC). З 1985 року ViCAP переведено в «on-line» режим, а П. Брукса призначено керівником даного проекту.

Основне завдання ViCAP - сприяти процесам співробітництва, передачі інформації та

координації зусиль правоохоронних органів при розслідуванні серійних злочинів, моделюванні особи злочинця (створення психологічного портрету), а також пошуку та фіксації слідів.

Стандартна форма опитувальника ViCAP містила 189 питань на 15 аркушах. Тому спочатку слідчі недостатньо ефективно використовували даний опитувальник, оскільки він був дуже складний у практичному використанні. Враховуючи це, керівництво ФБР США вирішило скоротити опитувальник до 95 питань на 26 аркушах. Опитувальник ViCAP містив інформацію про: розкриті та нерозкриті вбивства; невпізнані трупи; без вісті зниклих осіб (в тому числі, викрадених дітей).

Через деякий час, в базу ViCAP були включені ще 2 типи насильницьких злочинів - згвалтування та сексуальні напади. Крім цього, аналітики мають намір додатково включити у ViCAP такі інструменти: для створення інтегрованих карт; спеціальний резерв та пошук злочинців у встановлені строки; для створення портретів (моделей) злочинців, які пов'язані зі злочинами, які рідко зустрічаються у слідчій діяльності та цифрові відео кліпи по таким злочинам [4, с. 216-218]. Аналізуючи вище викладене варто зауважити, що насильницькі злочини є великою проблемою не тільки у США, а також і в Україні, саме тому такі бази є необхідні у пошуку особливо небезпечних злочинців.

ViCLAS (Violent Crime Linkage Analysis System) - це національна інформаційна система (база даних), яка була створена в Канаді, у 1991 році. Основним її завданням є накопичення, сортування і аналіз інформації щодо розкритих, нерозкритих вбивств і замахів на них, розкритих та нерозкритих сексуальних злочинів, безвісті зниклих осіб, невпізнаних трупів, викрадення дітей та замахів на такі злочини.

Базою для створення ViCLAS була ViCAP (США). Історія створення даної інформаційної системи починається з Головного Судового Архіву (MCF). Її автором був інспектор Р. Маккей, який в 1991 році закінчив програму навчання щодо складання психологічного портрету злочинця (профілінг) у м. Квантіко, штат Вірджинія (США). Передача даних у цій інформаційній системі здійснюється за допомогою опитувальника, який складає слідчий та відсилає в один з десяти ViCLAS центрів, які розташовані в різних регіонах Канади. Вищевказані опитувальники мають бути складені належним чином, оскільки аналітики можуть повернути їх у разі виявлення спірних моментів.

Відомо, що аналітики, після курсу спеціального навчання, складають опитувальники на основі даних про віктимологію, про поведінку злочинця,

спосіб вчинення злочину, а також висновків експертиз. Крім цього, аналітики мають досвід розпізнавати «почерк» злочинця. Проте, не звертаючи уваги на результати оглядів аналітиків, слідчі на місцях можуть скористатися або відмовитися від їх висновків, а також керуватися при встановленні істини змістом їх власного розслідування [4, с. 218-219]. Підсумовуючи, варто зазначити, що вбивство є суспільно небезпечне діяння, тому розкриття даного виду злочину є необхідним і саме за допомогою таких баз даних стає значно простіше знайти вбивцю, розкрити злочин і тим самим запобігти вчиненню нових злочинів.

Процеси створення за допомогою сучасних технологій інформаційних систем ViCAP (США) та ViCLAS (Канада) сприяли виникненню та становленню інших баз даних для правоохоронних органів, які включили зв'язки між серійними насильницькими злочинами. Після цього, подібні системи були запроваджені в Австралії, Австрії, Бельгії, Голландії, Великобританії, Російській Федерації.

Вчені даних країн продовжують дослідження проблем загального моделювання процесу розкриття злочину, створення моделей розслідування окремих видів злочинів (економічних, крадіжок, вбивств), а також криміналістичних комбінацій (операцій) та окремих слідчих дій. Вказані моделі базуються на повторюваності в оперативно-слідчій практиці конкретних операційних завдань.

Герасимов Р. Р. зауважує, для розробки та використання більш вдосконаленої моделі процесу розслідування злочину необхідна база даних, яка має бути систематизована на основі криміналістичної класифікації механізмів злочинів. Ця база має врахувати такі елементи: способи підготовки, безпосереднього вчинення та приховування злочину; детермінанти, які впливають на вибір злочинцем способу вчинення злочину; дії потерпілих, які провокують вчинення злочину, їх наслідки; прийоми протидії розслідуванню та їх наслідки; засоби вчинення певних злочинів та наслідків їх застосування [5].

Отже, ми можемо прийти до висновку, що на сьогодні є нормативно-правове підґрунтя для ефективного використання криміналістичних баз даних. Європейські країни та США вже давно створили та активно використовують різні бази даних для пошуку злочинців. Для створення та розвитку використання криміналістичних баз потрібно як законодавче так і технічне вдосконалення, а саме:

- 1) один нормативно-правовий акт, який буде регулювати роботу криміналістичних баз;
- 2) упровадження єдиного орану, який буде координувати роботу криміналістичних баз даних;
- 3) забезпечити потужною та професійною технікою;
- 4) підготувати висококваліфікованих спеціалістів, які будуть працювати з базами даних;
- 5) забезпечити якісну інформаційну та технічну підтримку для безперебійної роботи.

Література :

1. Концепція інформатизації Міністерства внутрішніх справ України та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України, на 2016–2020 роки: наказ МВС України від 14 червня 2016 року № 511.
2. Приходько В.О. Проблеми нормативно-правового регулювання криміналістичних баз даних // Сучасні напрями розвитку судової експертизи та криміналістики: тези доп. наук.-практ.конф., присвяч. пам'яті засл. проф. М.С. Бокариуса (м. Харків, 20 груд. 2016 р.). Харків, 2016. С. 201-203.
3. Бондар В.С. Проблеми теорії та практики застосування спеціальних криміналістичних знань у розслідуванні квартирних крадіжок // Луганськ, 2011. – 280 с.
4. Буржинський В.А. Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності: монографія // Луганськ, 2009. – 110 с.
5. Герасимов Р. Р. Моделювання та сучасні технології в криміналістиці // XIV Міжнародна наукова інтернет-конференція ADVANCED TECHNOLOGIES OF SCIENCE AND EDUCATION. 2018. URL: <http://intkonf.org/gerasimov-r-r-modelyuvannya-ta-suchasni-tehnologiyi-v-kriminalistitsi/>